

GALIMYBĖS KEISTI KLAIDINGUS ĮSITIKINIMUS DĖL SEKSUALINIO PRIEKABIAVIMO LIETUVOS STUDENTŲ IMTYJE

Monika Čeponytė

Sveikatos psichologijos magistrantūros
studijų studentė
Vytauto Didžiojo universitetas
Socialinių mokslų fakultetas
Jonavos g. 66–331, LT-44191 Kaunas
Tel. + 370 635 5 8505
El. paštas: monika.ceponyte@vdu.lt

Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė

Socialinių mokslų daktarė docentė
Vytauto Didžiojo universitetas
Socialinių mokslų fakultetas
Jonavos g. 66–328, LT-44191 Kaunas
Tel. (8 37) 32 7824
El. paštas: kristina.zardeckaite-matulaitiene@vdu.lt

Tyrimu siekiama įvertinti vienkartinio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema veiksmingumą mažinant studentų klaidingus įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo ir teigiamas nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo, skatinti geresnę seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimą, taip siekiant spręsti seksualinio priekabiavimo problemą studentų grupėje. Tyrimo rezultatai parodė statistiškai reikšmingus požiūrio į seksualinį priekabiavimą, seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo bei seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo skirtumus prieš dalyvaujant užsiėmime ir po jo. Studentai, dalyvavę užsiėmime, pasižymėjo mažiau išreikštomis teigiamomis nuostatomis dėl seksualinio priekabiavimo ir rečiau seksualinį priekabiavimą laikė romantinių santykių dalimi. Be to, šie studentai visas seksualinio priekabiavimo situacijas vertino kaip labiau atspindinčias seksualinį priekabiavimą, seksualiniam priekabiavimui dažniau priskyre ir tas situacijas, kuriose auka yra vyras. Vis dėlto duomenų analizė taip pat parodė, kad dalyvavę užsiėmime studentai dažniau buvo linkę atsakomybę už seksualinį priekabiavimą priskirti moterims nei prieš dalyvaudami užsiėmime.

Pagrindiniai žodžiai: seksualinis priekabiavimas, seksizmas, seksistiniai įsitikinimai, seksualinio priekabiavimo mitai.

Lietuvoje seksualinis priekabiavimas yra apibrėžiamas Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatyme (1998) kaip „nepageidaujamas užgaulus, žodžiu, raštu ar fiziniu veiksniu išreikštas seksualinio pobūdžio elgesys su asmeniu, kai tokį elgesį lemia tikslas ar jo poveikis pakenkti asmens orumui, ypač sukuriant bauginančią, priešišką, žeminančią ar įžeidžiančią aplinką“ (Valstybės žinios, 1998, Nr. 112-3100). Iš apibrėžimo galima suprasti, kad elgesys gali būti laikomas seksualiniu priekabiavimu

jeigu yra seksualinio pobūdžio, yra nepageidaujamas ir auka negali tokio elgesio nutraukti, elgesys sukuria nemalonią, normalų ir įprastą funkcionavimą trikdančią aplinką. Seksualinis priekabiavimas gali būti tiek fizinis, tiek žodinis ar nežodinis elgesys, kuriuo yra sukuriama priešiška darbai ir mokslui aplinka ir pažeidžiamas asmens orumas. Visas nepageidaujamas seksualinio pobūdžio elgesys gali būti skirstomas į dvi pagrindines seksualinio priekabiavimo formas, t. y. į *paslauga už paslaugą*, dar

žinomas kaip *quid pro quo* seksualinis priekabiavimas, kurio metu siūloma įsitraukti į seksualinio pobūdžio elgesį mainais į geresnes sąlygas arba blogesnių sąlygų nebuvimą, ir *nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį*, kuriuo sukuriama priešiška ir bauginanti darbo arba studijų aplinka (Vengalė-Dits, 2012; Fitzgerald, Gelfand, & Drasgow, 1995). Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra (2014) seksualinį priekabiavimą įvardija kaip vieną dažniausiai pasitaikančių diskriminacijos lyties pagrindu formų ir nurodo, jog su seksualiniu priekabiavimu bent kartą per savo gyvenimą yra susidūrusios 55 % Europoje gyvenančių moterų, didžioji jų dalis yra moksleivės ir studentės. Kad seksualinis priekabiavimas yra ypač aktuali problema tarp studentų, įrodo įvairių tyrimų duomenys. 2015 m. Vagonio, Gečienės ir Steiblienės atliktas tyrimas parodė, jog vien Lietuvos sveikatos mokslų universitete 78,2 % moterų ir 62,7 % vyrų gydytojų rezidentų nurodo patyrę priekabiavimą dėl lyties ir daugiau kaip 50 % tyrimo dalyvių nurodo susidūrę su nepageidaujamu seksualinio pobūdžio dėmesiu, tačiau tik 14 % jų identifikuoja tokį elgesį kaip seksualinį priekabiavimą. 2018 m. Lietuvos studentų sąjungos apklausos duomenimis, 5 % iš 2 072 Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų nurodo patyrę seksualinį tiek studentų, tiek dėstytojų priekabiavimą. Panašaus pobūdžio tyrimas, kuriame buvo analizuojama Jungtinės Karalystės universitetuose studijuojančių studentų seksualinio priekabiavimo patirtis, parodė, kad 37 % studenčių ir 12 % studentų buvo patyrę seksualinį priekabiavimą universiteto teritorijoje. Vis dėlto didžioji jų dalis teigia nežiną, kur reikėtų kreiptis susidūrus su seksualiniu priekabiavimu, ir

nemano, kad jų skundas bus priimtas rimtai (Whitley & Page, 2015).

Seksualinio priekabiavimo problemos aktualumą parodo ne tik jos paplitimas, bet ir poveikis asmens sveikatai. McGinley, Rospenda, Liu ir Richman (2016) tyrimo rezultatai parodė, kad studentų patiriamas seksualinis priekabiavimas prognozuoja žalingą alkoholio vartojimą ir yra susijęs su labiau išreikštu depresiškumu. Panašūs yra ir Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatai. Tas tyrimas atskleidė, kad rezidentai, kurie nurodo patyrę priekabiavimą dėl lyties ir nepageidaujamą seksualinio pobūdžio dėmesį, pasižymi ne tik labiau išreikštu depresiškumu, bet ir statistiškai reikšmingai mažesniais pasitenkinimo gyvenimu įverčiais (Vagonis ir kt., 2015).

Nors skirtingi autoriai atkreipia dėmesį į neigiamus seksualinio priekabiavimo padarinius ir seksualinio priekabiavimo patirtį nurodo kaip vieną žalingiausių veiksnių asmens psichologinei sveikatai, taip pat pažymima, kad, nepaisant šių padarinių, tik nedidelė dalis nukentėjusių asmenų kreipiasi pagalbos. Toks seksualinio priekabiavimo patirties ir pateikiamų skundų skaičiaus neatitikimas ypač akivaizdus analizuojant Lietuvos seksualinio priekabiavimo statistiką, kuri rodo, kad 2011–2017 m. buvo gauti tik penki skundai dėl patirto seksualinio priekabiavimo (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2011–2017). Šis neatitikimas gali būti aiškinamas ne tik tinkamos politikos seksualinio priekabiavimo atžvilgiu nebuvimu ar nepakankamu jos įgyvendinimu bei aplinkinių reakcijos baime, bet ir vyraujančiais klaidingais įsitikinimais dėl seksualinio priekabiavimo ir nepakankamai rimtu situacijos vertinimu (Brooks & Perot, 1991). Svarbu pažymėti

ir tai, jog seksistiniai įsitikinimai ir dideli tolerancijos seksualiniam priekabiavimui rodikliai susiję ne tik su mažesne tikimybe, kad nukentėjęs asmuo kreipsis pagalbos, bet ir dažniau su nepageidaujamu seksualinio pobūdžio elgesiu vyrų grupėje, taip pat prastesniu seksualinio priekabiavimo atpažinimu tiek vyrų, tiek moterų grupėse (Oshe & Stockdale, 2008; Diehl, Rees, & Bohner, 2012; Čeponytė ir Žardeckaitė-Matulaitienė, 2017).

Taigi, seksualinis priekabiavimas yra plačiai paplitusi socialinė problema, kuri nukentėjusį asmenį paveikia ne tik tiesiogiai, bet ir netiesiogiai – jo aplinką. Vis dėlto Lietuvoje šia tema nėra atliekama pakankamai tyrimų, dažnai apsiribojama seksualinio priekabiavimo padarinių įvertinimu bei gebėjimo identifikuoti reiškinį ir teigiamų nuostatų dėl seksualinio priekabiavimo sąsajų analize, tačiau trūksta duomenų apie šių nuostatų keitimo ir geresnio reiškinio atpažinimo skatinimo galimybes per edukacinio pobūdžio užsiėmimus.

Seksistinės nuostatos ir seksualinio priekabiavimo mitai. Praėjusio amžiaus pirmoje pusėje buvo susidomėta seksistinėmis nuostatomis, jų formavimusi ir įtaka elgesiui. Išankstinės nuostatos ir įsitikinimai mums ne tik padeda sutaupyti laiko ir priimti automatinius sprendimus, bet ir gali gerokai trukdyti teisingai įvertinti reiškinius, reikalaujančius etiško sprendimo, bei paveikti mūsų elgesį įvairiose situacijose. Nors ilgą laiką daug dėmesio buvo skiriama tyrimams, analizuojantiems nuostatų ir sveikatai palankaus elgesio sąsajas bei sąveikas, ilgainiui susidomėta ir nuostatų bei seksualinio priekabiavimo ryšiu (Crano & Prislis, 2008; Foster & Fullagar, 2018). Foster ir Fullagar (2018) atliktas tyrimas

parodė, kad, siekiant paskatinti nukentėjusius asmenis pranešti apie patirtą seksualinį priekabiavimą, svarbu ne tik užtikrinti nepalankią seksualiniam priekabiavimui politiką organizacijose arba aukštojo mokslo įstaigose, numatyti nuobaudas ir užtikrinti palaikančią aplinką nukentėjusiam asmeniui, bet ir svarbu keisti nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo, kurios nurodomos kaip svarbiausias veiksnys, prognozuojantis asmens apsisprendimą kreiptis pagalbos (Quick & McFadyen, 2017; Foster & Fullagar, 2018).

Kaip vienas iš veiksnių, reikšmingai susijusių su seksualinio priekabiavimo vertinimu ir suvokimu, mokslinėje literatūroje yra nurodomi asmens seksistiniai įsitikinimai. Aiškindami asmens seksistines nuostatas, Glick ir Fiske (1996) išskiria geranorišką ir priešišką seksizmą, kurie kartu sudaro ambivalentiško seksizmo konstrukta. Autorių teigimu, kalbant apie seksistines nuostatas svarbu pažymėti, jog, nors dažnai atkreipiamas dėmesys į atvejus, pasižyminčius akivaizdžiomis ir priešiškomis seksizmo apraiškomis, tokiomis kaip demonstruojamas įsitikinimas, kad moterys negali būti geros vadovės ir užimti aukštas pareigas, ar manytas, kad daugelis moterų klaidingai interpretuoja juokus, juos laikydamos įžeidžiančiais ir seksistiniais, daug rečiau pastebimas geranoriškas seksizmas, kuris pateisina ir papildo šias priešiškas nuostatas ir gali pasireikšti tokiais įsitikinimais kaip manytas, jog moterys turi būti vyrų saugomos ir vyrai joms turi užtikrinti finansinį stabilumą ir saugumą (Glick et al., 2000; Glick & Fiske, 1996). Minėti autoriai teigia, kad seksistinės nuostatos formuoja galia paremtus santykius tarp lyčių ir kuria aiškiai apibrėžtus ir šiuos įsitikinimus atitinkančius lyčių vaidmenis, todėl ir seksualinis priekabiavimas yra ver-

tinamas kaip natūrali romantinių santykių dalis arba flirtas, o nukentėjęs nuo jo asmuo kaltinamas tokio elgesio provokacija arba klaidinga elgesio interpretacija.

Seksistiniai įsitikinimai ne tik kuria ir palaiko seksualinio priekabiavimo mitus – klaidingus, tačiau plačiai visuomenėje paplitusius įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo, bet ir yra susiję su seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimu. Čeponytės ir Žardeckaitės-Matulaitienės (2017) atliktas tyrimas parodė reikšmingas sąsajas tarp tyrimo dalyvių seksistinių įsitikinimų ir seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog didesni priešiško ir geranoriško seksizmo įverčiai yra statistiškai reikšmingai susiję su mažesniais seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo įverčiais, t. y. tyrimo dalyviai, kurių seksistinės nuostatos labiau išreikštos, seksualinio priekabiavimo situacijas vertino kaip mažiau atspindinčias seksualinį priekabiavimą, o priešiškas seksizmas buvo vienas pagrindinių veiksnių, prognozuojančių prastesnę seksualinio priekabiavimo atpažinimą. Užsienio šalių tyrėjai taip pat pažymi, kad seksistinės nuostatos susijusios ir su asmens tolerancijos seksualiniam priekabiavimui lygiu (Russell & Trigg, 2004). Russell ir Trigg (2004) atliktas tyrimas parodė, kad tyrimo dalyviai, pasižymintys labiau išreikštomis ambivalentiško ir priešiško seksizmo nuostatomis, taip pat pasižymi didesniais tolerancijos seksualiniam priekabiavimui įverčiais, yra labiau linkę pateisinti seksualinį priekabiavimą ir vertinti jį kaip mažiau grėsmingą bei žalingą, be to, tyrėjai atkreipia dėmesį į šių nuostatų išreikštumo skirtumus tarp lyčių ir teigia, jog moterys pasižymi mažiau išreikštais visų tipų seksistiniais įsitikinimais nei vyrai (Russell & Trigg, 2004).

Kai kurie autoriai, atkreipdami dėmesį į seksualinio priekabiavimo ir seksualinės prievartos paraleles, analizuoja ne tik seksistinių įsitikinimų, bet ir seksualinio priekabiavimo mitų įtaką reiškiniu suvokimui (Lonsway, Cortina, & Magley, 2008). Lonsway ir kiti (2008) nurodo, kad tiek seksualinė prievarta, tiek seksualinis priekabiavimas yra priskiriami smurto lyties pagrindu kategorijai, todėl daro prielaidą, jog požiūris į seksualinį priekabiavimą, kaip ir požiūris į seksualinę prievartą, yra susijęs su seksualinio priekabiavimo mitais, kuriais pateisinamas arba paneigiamas seksualinis priekabiavimas. Šių autorių atlikta analizė taip pat parodė, kad šie mitai yra glaudžiai susiję su tyrimo dalyvių seksistiniais įsitikinimais. Lonsway ir kitų (2008) atliktas tyrimas atskleidžia seksualinio priekabiavimo problemos kompleksiskumą ir atkreipia tyrėjų dėmesį į tai, kas gali būti ypač svarbu keičiant klaidingus įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo – atskiras ir konkrečias įsitikinimų kategorijas. Tyrėjai išskyrė keturias pagrindines klaidingų įsitikinimų grupes: 1) perdėjimas / išsigalvojimas (tikėjimas, kad moterys tik išsigalvoja patyrusios seksualinį priekabiavimą arba neteisingai interpretuoja priekabiautojo veiksmus); 2) užslėpti motyvai (manymas, jog skundai dėl seksualinio priekabiavimo pateikiami siekiant asmeninės naudos); 3) natūralus heteroseksualumas (seksualinio priekabiavimo priskyrimas romantiniams santykiams); 4) moters atsakomybė (įsitikinimas, kad moterys pačios išprovokuoja nepageidaujama seksualinio pobūdžio elgesį ir yra atsakingos už kelio šiam elgesiui užkirtimą). Tai leidžia ne tik geriau suprasti, kokių klaidingų įsitikinimų korekcijai turėtų būti skiriama daugiausia

pastangų, bet ir atkreipia dėmesį į tokių įsitikinimų prigimtį.

Apibendrinant galima teigti, kad seksistinės nuostatos ir seksualinio priekabiavimo mitai mokslinėje literatūroje yra nurodomi kaip vieni pagrindinių veiksnių, susijusių su seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimu ir tokių situacijų atpažinimu. Klaidingi įsitikinimai dėl seksualinio priekabiavimo ne tik leidžia sumenkinti šią socialinę problemą, bet ir, kaip seksualinės prievartos atveju, skatina pateisinti priekabiautoją ir kaltinti nukentėjusį asmenį, skatina seksualinio priekabiavimo normalizavimą.

Seksualinio priekabiavimo prevencija.

Anksčiau atlikti moksliniai tyrimai, rodantys seksualinio priekabiavimo patirties skirtumus tarp lyčių, paskatino tyrėjus kelti skirtingo vyrų ir moterų šio reiškinio vertinimo klausimą. Įvairių tyrimų duomenimis, vyrai ne tik pasižymi didesniais tolerancijos seksualiniam priekabiavimui rodikliais, labiau išreikštais seksistiniais įsitikinimais, bet ir prasčiau identifikuoja skirtingas seksualinio priekabiavimo formas. Vis dėlto abiejų lyčių tyrimo dalyviai situacijas rečiau vertina kaip seksualinį priekabiavimą, kai auka yra vyras, nei tas situacijas, kurios atitinka stereotipinį įsivaizdavimą ir kuriose auka yra moteris (Foulis & McCabe, 1997; Baugh & Page, 1998; Russell & Oswald, 2016; Bursik & Gefter, 2011; Bitton & Shaul, 2013). Atsižvelgiant į seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo skirtumus tarp lyčių, vienas dažniausiai pasirenkamų seksualinio priekabiavimo prevencinių užsiėmimų tikslų – paskatinti geresnį reiškinio atpažinimą ir sumažinti teigiamas nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo. Moyer ir Nath (1998) atliktas tyrimas parodė, kad

trumpalaikiai intervenciniai mokymai, kurių metu tyrimo dalyviai supažindinami su literatūra, kurioje pateikiama informacija apie seksualinio priekabiavimo teisinį reglamentavimą, nurodomas reiškinio apibrėžimas ir aprašoma skundo pateikimo tvarka, gali būti veiksmingas mažinant seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo skirtumus tarp vyrų ir moterų. Minėtų autorių tyrimo rezultatai ne tik parodė, kad tyrimo dalyviai, dalyvavę mokymuose, statistiškai reikšmingai geriau atpažino seksualinio priekabiavimo situacijas, bet ir atkreipė dėmesį į tai, kad tyrimo dalyviai buvo dažniau linkę identifikuoti kaip seksualinį priekabiavimą tas situacijas, kuriose jis nebuvo vaizduojamas. Panašius rezultatus pateikia ir Bonate ir Jessell (1996) tyrimas, kuriame lyginamas intervencijos veiksmingumas naudojant vaizdo medžiagą su intervencija, kurios metu naudojama edukacinė literatūra. Tyrimo rezultatai atskleidė ne tik reikšmingai pasikeitusį tyrimo dalyvių seksualinio priekabiavimo vertinimą – jie po intervencijos pasižymėjo didesniu jautrumu seksualiniam priekabiavimui ir buvo linkę seksualinio priekabiavimo situacijas vertinti kaip žalingesnes, bet ir atskleidė statistiškai reikšmingai sumažėjusius situacijų vertinimo skirtumus tarp vyrų ir moterų. Autorių tyrimo rezultatai taip pat parodė taikomų intervencinių priemonių veiksmingumo skirtumus – atskleidė, kad edukacinė literatūra yra statistiškai reikšmingai veiksmingesnė intervencinė priemonė nei vaizdo medžiaga, kurioje vaizduojamos skirtingos seksualinio priekabiavimo situacijos (Bonate & Jessell, 1996). Pilgram ir Keyton (2009) tyrimo metu taip pat lyginamas trijų skirtingų intervencinių užsiėmimų veiksmingumas seksualinio priekabiavimo atpažinimui ir

tyrimo dalyvių faktinėms žinioms apie seksualinį priekabiavimą parodė, kad dalyvavę interaktyviuose prevenciniuose mokymuose ir prevencijoje naudojant edukacinę literatūrą tyrimo dalyviai pasižymėjo statistiškai reikšmingai geresnėmis faktinėmis žiniomis iš karto po prevencijos nei dalyvavusieji internetiniuose seksualinio priekabiavimo mokymuose. Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad interaktyvūs seksualinio priekabiavimo prevenciniai mokymai susiję su geresniu tyrimo dalyvių gebėjimu atpažinti neverbalinį seksualinį priekabiavimą, vis dėlto, kad ir kokio pobūdžio būtų buvusi prevencija, visi tyrimo dalyviai pasižymėjo statistiškai reikšmingai mažesnėmis faktinėmis žiniomis praėjus trims savaitėms po tyrimo nei iš karto po jo (Pilgram & Keyton, 2009). Vis dėlto ne visi tyrimai aiškiai patvirtina intervencinių priemonių veiksmingumą. Bingham ir Scherer (2001) atliktas tyrimas parodė, kad, nors tyrimo dalyviai, dalyvavę seksualinio priekabiavimo prevencinėje programoje, pasižymėjo statistiškai reikšmingai geresnėmis žiniomis apie seksualinį priekabiavimą ir statistiškai reikšmingai dažniau vertino seksualinį priekabiavimą darbe kaip žalingą ir nepageidaujamą reiškinį, vis dėlto vyrai, dalyvavę prevencinėje programoje, pasižymėjo statistiškai reikšmingai mažiau išreikštu pasiryžimu pranešti apie seksualinį priekabiavimą ir statistiškai reikšmingai labiau išreikštu polinkiu kaltinti seksualinio priekabiavimo auką nei likę tyrimo dalyviai (Bingham & Scherer, 2001).

Apžvelgus negausius seksualinio priekabiavimo mažinimo intervencijų efektyvumo tyrimus (Moyer & Nath, 1998; Bonate & Jessell, 1996; Pilgram & Keyton, 2009) padaryta išvada, kad didžiausio efektyvumo

siekiant anksčiau minėtų tikslų pasiekama interaktyviais (vykstant tiesioginiam bendravimui tarp tyrimo dalyvių ir užsiėmimo vedėjo), edukacine literatūra pagrįstais prevenciniais užsiėmimais, kurių metu dalyviai supažindinami su seksualinio priekabiavimo teisiniu reglamentavimu, reiškinio apibrėžimu, skundo pateikimo tvarka, organizacijos arba universiteto politika seksualinio priekabiavimo atžvilgiu, seksualinio priekabiavimo situacijomis, kurios ne tik iliustruoja teisinį apibrėžimą, bet ir leidžia kelti diskusinius klausimus, analizuoti ir geriau suprasti, kokios situacijos yra laikomos seksualiniu priekabiavimu (Bonate & Jessell, 1996; York, Barclay, & Zajack, 1997; Moyer & Nath, 1998; Pilgram & Keyton, 2009; Paludi, Martin, Gruber, & Fineran, 2015; Bingham & Scherer, 2001). Svarbu pasakyti ir tai, kad visuose analizuotuose tyrimuose siekiama pagerinti tyrimo dalyvių seksualinio priekabiavimo atpažinimą ir sumažinti tolerancijos seksualiniam priekabiavimui išreikštumą, tačiau nėra analizuojamas poveikis seksualinio priekabiavimo mitų priimtinumui ir atskiroms jų grupėms.

Apibendrinant galima pažymėti, kad seksualinio priekabiavimo prevencija dažniausiai yra nukreipta į klaidingų įsitikinimų keitimą, tolerancijos seksualiniam priekabiavimui mažinimą ir geresnį reiškinio atpažinimą, taip pat yra glaudžiai susijusi su šalies kultūriniu kontekstu bei galiojančiais įstatymais, kuriuose tiek reiškinio apibrėžimas, tiek numatomos nuobaudos už diskriminaciją lyties pagrindu gali gerokai skirtis tarp skirtingų šalių. Nors siekiant visapusiškos ir efektyvios seksualinio priekabiavimo prevencijos svarbu užtikrinti nuoseklią įstaigų vidaus politiką seksualini-

nio priekabiavimo atžvilgiu, ne ką mažiau svarbu yra užtikrinti ir tinkamą reiškinio suvokimą bei gebėjimą identifikuoti seksualinį priekabiavimą, paskatinti neigiamą požiūrį į seksualinį priekabiavimą.

Tyrimo tikslas – įvertinti vienkartinio edukacinio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema veiksmingumą, gerinant studentų seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimą ir mažinant klaidingų įsitikinimų, susijusių su seksualiniu priekabiavimu, išreikštumą. Tyrimo metu keliamos *hipotezės*:

H1: Studentai po vienkartinio edukacinio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema pasižymės mažiau išreikštomis teigiamomis nuostatomis dėl seksualinio priekabiavimo nei prieš dalyvaudami užsiėmime.

H2: Studentai po vienkartinio edukacinio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema pasižymės mažiau išreikštais seksualinio priekabiavimo mitais nei prieš dalyvaudami užsiėmime.

H3: Studentai po vienkartinio edukacinio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema seksualinio priekabiavimo scenarijus vertins kaip labiau atspindinčius seksualinį priekabiavimą nei prieš dalyvaudami užsiėmime.

Metodika

Tyrimo metodai. Tyrimo dizainas – vienos grupės eksperimentas. Tyrimas atliktas Vytauto Didžiojo universitete dviem etapais, 2018 m. pavasario semestru, vasarį–balandį. Tarp pirmo ir antro tyrimo etapų buvo daroma dviejų savaičių pertrauka, taip siekiant užtikrinti tyrimo metu taikomų metodikų patikimumą ir sumažinti klausimų įsiminimą. Pirmajame tyrimo etape tyrimo dalyviai buvo kviečiami atsakyti į elektroninę tyrimo anketą, sudarytą iš

demografinių klausimų, seksualinio priekabiavimo scenarijų, požiūrio į seksualinį priekabiavimą bei seksualinio priekabiavimo mitų priimtinumą skalių. Internetinė nuoroda į klausimyną buvo įdėta įvairiuose studentų lankomuose socialiniuose tinkluose, kvietimas dalyvauti tyrime taip pat buvo siunčiamas visiems Vytauto Didžiojo universiteto studentams universiteto elektroniniu paštu. Iš visų tyrimo dalyvių buvo gautas informuotas sutikimas, kuriuo jie patvirtino susipažinę su jiems pateikta informacija ir savanoriškai sutiko atsakyti į tyrimo metu užduodamus klausimus bei dalyvauti antrame tyrimo etape – vienkartiname edukacinio pobūdžio užsiėmime seksualinio priekabiavimo tema.

Antrajame tyrimo etape tyrimo dalyviai buvo kviečiami dalyvauti vienkartiname edukacinio pobūdžio užsiėmime seksualinio priekabiavimo tema, skirtame studentų seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimui gerinti, teigiamoms nuostatomis ir klaidingiems įsitikinimams dėl seksualinio priekabiavimo mažinti, faktinėms žinioms apie seksualinį priekabiavimą ir jo prevenciją didinti. Užsiėmimo pabaigoje dalyviai buvo kviečiami užpildyti popierinę klausimyno versiją – įvertinti priekabiavimo scenarijus ir atsakyti į požiūrio į seksualinį priekabiavimą ir seksualinio priekabiavimo mitų priimtinumą skalių klausimus.

Tyrimo dalyvavo 1–4 kurso bakalauro ir 1–2 kurso magistrantūros studijų studentai. 9,4 % tyrimo dalyvių studijavo Lietuvos sveikatos mokslų universitete, 3,1 % Kauno technologijos universitete ir 87,5 % Vytauto Didžiojo universitete. 64,1 % tyrimo dalyvių tik studijavo, 35,9 % – dirbo ir studijavo.

Pirmojoje tyrimo apklausoje dalyvavo 64 studentai (56 (87,5 %) moterys ir 8

(12,5 %) vyrai). Tyrimo dalyvių amžius svyravo nuo 18 iki 41 metų ($M=22,2$; $SD=3,53$). Antrajame tyrimo etape – seksualinio priekabiavimo prevenciniame užsiėmime – dalyvavo 32 studentai (28 (87,5 %) moterys ir 4 (12,5 %) vyrai), jų amžius svyravo nuo 19 iki 28 metų ($M=22,9$; $SD=2,19$). Dalyvavusių ir nedalyvavusių užsiėmime tyrimo dalyvių seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimo (Manno ir Whitney $U=426,00$, $p=0,445$) ir mitų išreikštumo (Manno ir Whitney $U=455,0$, $p=0,725$) rodikliai prieš užsiėmimą statistiškai reikšmingai nesiskyrė, tačiau buvo statistiškai reikšmingai didesni užsiėmime dalyvavusių tyrimo dalyvių grupės tolerancijos seksualiniam priekabiavimui rodikliai (Manno ir Whitney $U=294,0$, $p=0,009$).

Intervencinis metodas. Vienkartinis edukacinio pobūdžio užsiėmimas seksualinio priekabiavimo tema – tai 1 val. 30 min. trukmės diskusijos pobūdžio užsiėmimas, sukurtas tyrimo autorių remiantis anksčiau aptarta užsienio šalių tyrėjų patirtimi, konsultuojantis su Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba ir remiantis Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos rekomendacija seksualinio priekabiavimo prevencijai, Lietuvos Respublikos įstatymais. Užsiėmimo metu tyrimo dalyviai buvo supažindinami su seksualinio priekabiavimo apibrėžimu, faktine informacija apie seksualinio priekabiavimo paplitimą ir padarinius, seksualinio priekabiavimo teisinį reglamentavimą ir skirtingų Lietuvos aukštojo mokslo įstaigų politiką seksualinio priekabiavimo atžvilgiu, skundo pateikimo tvarką ir prevenciją, užsiėmimo metu taip pat buvo analizuojamos aprašytos tikros seksualinio priekabiavimo situacijos, kurias naudoti buvo gautas sutikimas.

Užsiėmimas buvo skirstomas į tris dalis po 30 min., kurių kiekviena apėmė faktinės informacijos apie seksualinį priekabiavimą pateikimą bei diskusiją arba seksualinio priekabiavimo situacijų analizę. Pirmąsias 30 min. vyko diskusija apie seksualinį priekabiavimą (apibrėžimas, paplitimas, tipai ir kt.), leidžianti atskleisti vyraujančius klaidingus įsitikinimus, ir faktinės informacijos, paneigiančios šiuos įsitikinimus, pateikimą. Antroji tyrimo dalis buvo skirta seksualinio priekabiavimo situacijoms analizuoti remiantis anksčiau gauta informacija ir joms aptarti, seksualinį priekabiavimą identifikuoti leidžiančių veiksnių analizei. Trečiojoje tyrimo dalyje tyrimo dalyviai buvo kviečiami diskutuoti seksualinio priekabiavimo prevencijos tema, jiems buvo suteikiama informacija apie aukštojo mokslo įstaigų politiką seksualinio priekabiavimo atžvilgiu, įteikta dalomoji medžiaga su užsiėmimo medžiagos santrauka.

Seksualinio priekabiavimo prevencinio užsiėmimo efektyvumo vertinimas. Seksualinio priekabiavimo situacijų ap pažinimas vertintas naudojant 8 seksualinio priekabiavimo scenarijus, atspindinčius dvi pagrindines seksualinio priekabiavimo rūšis: 4 scenarijai, vaizduojantys *paslauga už paslaugą* seksualinį priekabiavimą (2 – auka moteris; 2 – auka vyras) (Cronbacho alfa – 0,81) ir 4 scenarijai, vaizduojantys *nepageidaujamo seksualinio pobūdžio dėmesį* (2 – auka moteris; 2 – auka vyras) (Cronbacho alfa – 0,79). Seksualinio priekabiavimo scenarijai kurti remiantis Bursik (1992) bei Bursik ir Gefter (2011) seksualinio priekabiavimo vinjetėmis, teisiniu bei psichologiniu seksualinio priekabiavimo apibrėžimais. Seksualinio priekabiavimo scenarijai vertinami pagal 5 balų Likerto

skalę (1 – „Visiškai nesutinku, kad tai seksualinis priekabiavimas“ iki 5 – „Visiškai sutinku, kad tai seksualinis priekabiavimas“).

Tyrimo dalyvių požiūriui į seksualinį priekabiavimą matuoti pasirinkta Požiūrio į seksualinį priekabiavimo skalė (angl. *Sexual Harassment Attitude Scale*) (Mazer & Percival, 1989). Klausimyną sudaro 19 teiginių, padedančių įvertinti tyrimo dalyvių teigiamų nuostatų dėl seksualinio priekabiavimo išreikštumą (pavyzdžiui, „Dažniausiai tai, ką žmonės vadina seksualiniu priekabiavimu, yra paprasčiausias vyro ir moters flirtas“; „Dėstytojo (-os) veiksmus paskaitos metu laikyti seksualiniu priekabiavimu yra pernelyg drąsu“). Skalės vidinio suderintumo koeficientas buvo pakankamas statistiniams skaičiavimams (Cronbacho alfa – 0,86). Tyrimo dalyvių atsakymai vertinti pagal 5 balų Likerto skalę (nuo 1 – „Visiškai nesutinku“ iki 5 – „Visiškai sutinku“). Bendras didesnis skalės įvertis rodo teigiamesnes nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo ir aukštesnę tolerancijos seksualiniam priekabiavimui lygį.

Seksualinio priekabiavimo mitų priimtimumo skalė (angl. *The Illinois Sexual Harassment Myth Acceptance Scale*) (Lonsway et al., 2008) (Cronbacho alfa – 0,92) naudota įvertinti 4 pagrindinių seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo kategorijas: *Išsigalvojimas / perdėjimas* (8 teiginiai, pavyzdžiui, „Jeigu moteris nepateikia skundo dėl seksualinio priekabiavimo, greičiausiai jis nebuvo pakankamai rimtas“) (Cronbacho alfa – 0,9); *Užslėpti vidiniai motyvai* (5 teiginiai, pavyzdžiui, „Kartais moteris pateikia klaidingus kaltinimus dėl seksualinio priekabiavimo tam, kad gautų finansinės naudos iš savo darbdavio“) (Cronbacho alfa – 0,78); *Natūralus heteroseksualumas*

(4 teiginiai, pavyzdžiui, „Daugelis moterų jaučiasi pamalonintos bendradarbių seksualinio pobūdžio dėmesiu“) (Cronbacho alfa – 0,86); *Moters atsakomybė* (3 teiginiai, pavyzdžiui, „Beveik visų seksualinio priekabiavimo atvejų būtų galima išvengti, jeigu moteris paprašytų vyro liautis“) (Cronbacho alfa – 0,54). Skalės teiginiai vertinami pagal 5 balų Likerto skalę nuo 1 – „Visiškai nesutinku“ iki 5 – „Visiškai sutinku“. Didesni visų klausimyno skalių įverčiai rodo labiau išreikštus klaidingus įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo.

Naudoti tyrimo metodikas buvo gautas autorių leidimas, todėl jos gali būti naudojamos moksliniais tikslais. Visų tyrime taikytų metodikų lietuviškos versijos parengtos tyrimo autorių ir naudojamos tyrimo tikslais atlikus dvigubą vertimą iš anglų kalbos.

Statistiniai duomenų analizės metodai. Surinkti duomenys buvo statistiškai apdoroti programiniu paketu SPSS 16.0. Visų kintamųjų skirstiniai buvo statistiškai reikšmingai nutolę nuo normaliojo, todėl tolesnei duomenų analizei buvo naudojama neparimetrinė statistika. Statistinei analizei pasirinktas reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$.

Rezultatai

Požiūrio į seksualinį priekabiavimą ir seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo palyginimas. Tyrimo metu buvo keliamos hipotezės, kad studentai, dalyvavę vienkartiname edukacinio pobūdžio užsiėmime seksualinio priekabiavimo tema, pasižymės mažiau išreikštu teigiamu požiūriu į seksualinį priekabiavimą ir mažiau išreikštais seksualinio priekabiavimo mitais nei prieš dalyvaudami užsiėmime. Siekiant patikrinti šias hipotezes, buvo naudojamas Wilcoxon

ženklų kriterijus, rezultatai pateikiami 1-oje ir 2-oje lentelėse. Tyrimo duomenų analizė parodė, kad dalyvavusių užsiėmimo tyrimo dalyvių požiūris į seksualinį priekabiavimą statistiškai reikšmingai pasikeitė – po intervencijos visi tyrimo dalyviai pasižymėjo mažiau išreikštomis teigiamomis nuostatomis dėl seksualinio priekabiavimo nei prieš dalyvaudami užsiėmimo ($p = 0,001$).

Nors duomenų analizė neatskleidė statistiškai reikšmingų seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo skirtumų vertinant bendrus skalės įverčius ($p = 0,240$), vis dėlto seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo subskalių palyginimas parodė reikšmingus įverčių skirtumus dviejose iš jų. Intervencijoje dalyvavę studentai pasižymėjo statistiškai reikšmingai mažesniais subskalės „*Natūralus heteroseksualumas*“ įverčiais ($p = 0,002$) ir buvo linkę rečiau seksualinį priekabiavimą vertinti kaip romantinių santykių dalį. Vis dėlto, priešingai nei buvo tikimasi, dalyviai po inter-

vencijos pasižymėjo didesniais subskalės „*Moters atsakomybė*“ rodikliais ($p = 0,025$) ir daugiau atsakomybės už kelio seksualiniam priekabiavimui užkirtimą bei kaltės už seksualinį priekabiavimą priskyrė moterims. Subskalių „*Asmeniniai motyvai*“ ($p = 0,343$) ir „*Išsugalvojimas / perdėjimas*“ ($p = 0,111$) įverčiai statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

Apibendrinant gautus rezultatus galima teigti, kad pirmoji hipotezė buvo patvirtinta: studentai, dalyvavę vienkartiname edukacinio pobūdžio užsiėmimo seksualinio priekabiavimo tema, pasižymėjo mažiau palankiu požiūriu į seksualinį priekabiavimą nei prieš dalyvaudami užsiėmimo. Antroji hipotezė buvo patvirtinta tik iš dalies: statistiškai reikšmingai mažesni įverčiai vertinant seksualinio priekabiavimo mitų priimtinumą gauti tik „*Natūralaus heteroseksualumo*“ subskalėje, tačiau gauti statistiškai reikšmingai didesni subskalės „*Moters atsakomybė*“ įverčiai.

1 lentelė. *Seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo ir požiūrio į seksualinį priekabiavimą palyginimas prieš ir po intervencijos bendroje studentų imtyje (N = 32)*

Skalės		N	Vidutiniai rangai	Z	p
Požiūris į seksualinį priekabiavimą po intervencijos – požiūris į seksualinį priekabiavimą prieš intervenciją	Neigiami rangai ^a	21	15,07	-2,59	0,01
	Teigiami rangai	7	12,79		
	Vienodi rangai	4			
Seksualinio priekabiavimo mitų priimtinum skalės įverčiai po intervencijos – seksualinio priekabiavimo mitų priimtinum skalės įverčiai prieš intervenciją	Neigiami rangai ^b	20	14,48	-1,174	0,240
	Teigiami rangai	10	17,55		
	Vienodi rangai	2			

^a Vidutiniai rangai tų studentų, kurių požiūrio į seksualinį priekabiavimą skalės įverčiai po intervencijos yra mažesni nei prieš intervenciją.

^b Vidutiniai rangai tų studentų, kurių seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo skalės suma po intervencijos yra mažesnė nei prieš intervenciją.

2 lentelė. *Seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumo palyginimas prieš intervenciją ir po jos bendroje studentų imtyje (N = 32)*

Skalės		N	Vidutiniai rangai	Z	p
Subskalės „Išsigalvojimas / perdėjimas“ įverčiai po intervencijos – subskalės „Išsigalvojimas / perdėjimas“ įverčiai prieš intervenciją	Neigiami rangai ^a	15	14,73	-1,592	0,111
	Teigiami rangai	10	10,40		
	Vienodi rangai	7			
Subskalės „Asmeniniai motyvai“ įverčiai po intervencijos – subskalės „Asmeniniai motyvai“ įverčiai prieš intervenciją	Neigiami rangai ^b	17	15,35	-0,948	0,343
	Teigiami rangai	12	14,50		
	Vienodi rangai	3			
Subskalės „Natūralus heteroseksualumas“ įverčiai po intervencijos – subskalės „Natūralus heteroseksualumas“ įverčiai prieš intervenciją	Neigiami rangai ^c	19	11,68	-3,121	0,002
	Teigiami rangai	3	10,33		
	Vienodi rangai	10			
Subskalės „Moters atsakomybė“ įverčiai po intervencijos – subskalės „Moters atsakomybė“ įverčiai prieš intervenciją	Neigiami rangai	8	11,06	-0,234	0,025
	Teigiami rangai ^d	18	14,58		
	Vienodi rangai	6			

^a Vidutiniai rangai tų studentų, kurių seksualinio priekabiavimo mitų subskalės „Išsigalvojimas / perdėjimas“ įverčiai po intervencijos yra mažesni nei prieš intervenciją.

^b Vidutiniai rangai tų studentų, kurių seksualinio priekabiavimo mitų subskalės „Asmeniniai motyvai“ įverčiai po intervencijos yra mažesni nei prieš intervenciją.

^c Vidutiniai rangai tų studentų, kurių seksualinio priekabiavimo mitų subskalės „Natūralus heteroseksualumas“ įverčiai po intervencijos yra mažesni nei prieš intervenciją.

^d Vidutiniai rangai tų studentų, kurių seksualinio priekabiavimo mitų subskalės „Moters atsakomybė“ įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

Seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimo palyginimas. Tyrimo duomenų analizė, siekiant patvirtinti arba paneigti trečiąją hipotezę, parodė reikšmingus seksualinio priekabiavimo scenarijų vertinimo skirtumus prieš dalyvaujant intervencijoje ir po jos. Tyrimo dalyviai, dalyvavę užsiėmime, statistiškai reikšmingai didesniu balu vertino visų tipų seksualinio priekabiavimo scenarijus ir statistiškai reikšmingai dažniau seksualinio priekabiavimo kategorijai

priskyrė *paslauga už paslaugą* ($p = 0,001$) bei *nepageidaujamo seksualinio pobūdžio dėmesį* ($p = 0,001$) atspindinčias situacijas. Duomenų analizė taip pat parodė statistiškai reikšmingai pasikeitusių studentų požiūrį į seksualinio priekabiavimo situacijas, kad ir kokia būtų buvusi jose vaizduojamos aukos lytis. Visi tyrimo dalyviai statistiškai reikšmingai didesniu balu vertino tiek tas situacijas, kuriose auka yra moteris ($p = 0,001$), tiek tas, kuriose auka – vyras ($p = 0,001$).

3 lentelė. *Seksualinio priekabiavimo scenarijų vertinimo palyginimas prieš intervenciją ir po jos bendroje studentų imtyje (N = 32)*

Skalės		N	Vidutiniai rangai	Z	p
Bendri seksualinio priekabiavimo scenarijų vertinimo rodikliai po intervencijos – bendri seksualinio priekabiavimo scenarijų vertinimo rodikliai prieš intervenciją	Neigiami rangai	3	2,17	-4,572	< 0,0001
	Teigiami rangai ^a	26	16,48		
	Vienodi rangai	3			
<i>Paslauga už paslaugą</i> seksualinis priekabiavimas po intervencijos – <i>Paslauga už paslaugą</i> seksualinis priekabiavimas prieš intervenciją	Neigiami rangai	2	12,25	-4,298	< 0,0001
	Teigiami rangai ^b	28	15,73		
	Vienodi rangai	2			
<i>Nepageidaujamas seksualinio pobūdžio dėmesys</i> po intervencijos – <i>Nepageidaujamas seksualinio pobūdžio dėmesys</i> prieš intervenciją	Neigiami rangai	4	10,25	-3,840	< 0,0001
	Teigiami rangai ^c	25	15,76		
	Vienodi rangai	3			
Priekabiavimo auka moteris po intervencijos – priekabiavimo auka moteris prieš intervenciją	Neigiami rangai	3	4,50	-4,524	< 0,0001
	Teigiami rangai ^d	27	16,72		
	Vienodi rangai	2			
Priekabiavimo auka vyras po intervencijos – priekabiavimo auka vyras prieš intervenciją	Neigiami rangai	3	11,00	-4,001	< 0,0001
	Teigiami rangai ^e	26	15,46		
	Vienodi rangai	3			

^a Vidutiniai rangai tų studentų, kurių bendri seksualinio priekabiavimo scenarijų įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

^b Vidutiniai rangai tų studentų, kurių paslauga už paslaugą scenarijų įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

^c Vidutiniai rangai tų studentų, kurių nepageidaujamo seksualinio pobūdžio dėmesio scenarijų įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

^d Vidutiniai rangai tų studentų, kurių scenarijų, kai auka yra moteris, įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

^e Vidutiniai rangai tų studentų, kurių scenarijų, kai auka yra vyras, įverčiai po intervencijos yra didesni nei prieš intervenciją.

Rezultatų aptarimas

Šio tyrimo tikslas buvo įvertinti vienkartinio, 1 val. 30 min. trukmės edukacinio pobūdžio užsiėmimo veiksmingumą mažinant studentų seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumą, teigiamas nuostatas dėl seksualinio priekabiavimo ir gerinant seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad net ir vienkartinis edukacinio pobūdžio užsiėmi-

mas gali reikšmingai pakeisti vyraujančius klaidingus įsitikinimus dėl seksualinio priekabiavimo studentų imtyje. 2018 m. Lietuvos studentų sąjungos atlikta apklausa parodė, kad studentai ne tik susiduria su įvairiomis seksualinio priekabiavimo formomis, bet ir didžioji dalis jų nesikreipė pagalbos dėl informacijos apie galimas pagalbos priemones trūkumo, manymo, kad niekas neatkreips dėmesio, viešumo baimės

ir baimės, jog kreipimasis pagalbos paveiks jų akademinis pasiekimus. Lietuvos studentų sąjungos atlikta apklausa (2018) ne tik išryškino studentų abejones kreipimosi pagalbos efektyvumu, bet ir atkreipė dėmesį į klaidingus įsitikinimus, vyraujančius studentų bendruomenėje, kurie trukdo ieškoti pagalbos. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad vienkartinis užsiėmimas gali reikšmingai pakeisti studentų žinias apie seksualinio priekabiavimo prevenciją ir suteikti jiems reikšmingos praktinės informacijos, paremtos Lietuvoje galiojančiais įstatymais bei aukštojo mokslo įstaigose galiojančiais dokumentais, reglamentuojančiais universiteto politiką seksualinio priekabiavimo atžvilgiu. Studentai, dalyvavę prevenciniame užsiėmime, teigė įgiję daugiau žinių apie seksualinio priekabiavimo prevenciją ir jautėsi galintys geriau identifikuoti skirtingas seksualinio priekabiavimo situacijas, tai atsispindi ir seksualinio priekabiavimo scenarijų vertinimo rezultatuose.

Remiantis anksčiau atlikta literatūros apžvalga, seksualinis priekabiavimas dažnai vertinamas dviprasmiškai ne tik dėl plataus elgesio spektro, kuris gali būti priskiriamas šiai kategorijai, bet ir dėl pačios seksualinio priekabiavimo situacijos ypatumų, kurie reikšmingai susiję su situacijos vertinimu. Užsienio šalių tyrėjai atkreipia dėmesį į tai, kad, atsižvelgiant į aukos lytį, seksualinis priekabiavimas yra vertinamas kaip daugiau ar mažiau grėsmingas ir tos situacijos, kurios atitinka stereotipines visuomenėje vyraujančias nuostatas, jog moterys ir merginos tampa seksualinio priekabiavimo aukomis, yra atpažįstamos geriausiai, tačiau šitaip praleidžiami tie atvejai, kai nuo seksualinio priekabiavimo nukentčia vyrai ir vaikinai. Šio tyrimo re-

zultatai parodė, kad studentams suteikiama kompleksinė informacija apie seksualinį priekabiavimą, jo paplitimą tarp lyčių, vyraujančius klaidingus įsitikinimus ir detali seksualinio priekabiavimo situacijų analizė gali reikšmingai pagerinti skirtingų tipų seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimą ir padėti studentams rimčiau įvertinti tas situacijas, kuriose auka yra vyras. Nors tyrimo rezultatai neleidžia daryti išvadų apie tai, ar šie tyrimo dalyvių gebėjimai leis geriau identifikuoti savo arba kitų patiriamą seksualinį priekabiavimą, vis dėlto galima daryti prielaidą, kad per užsiėmimą įgyta informacija prisidės prie atsargesnio ir mažiau stereotipinio požiūrio į seksualinio priekabiavimo problemą.

Tyrimo rezultatai taip pat parodė, kad dalyvavimas užsiėmime yra reikšmingai susijęs su neigiamesniu studentų požiūriu į seksualinį priekabiavimą ir mažesniu polinkiu seksualinį priekabiavimą vertinti kaip romantinių santykių dalį, tačiau didesniu kaltės ir atsakomybės už seksualinį priekabiavimą priskyrimu moterims. Nors šie tyrimo rezultatai rodo, jog nuostatos dėl seksualinio priekabiavimo gali būti keičiamos, vis dėlto kartu atkreipia dėmesį į galimus tokio pobūdžio užsiėmimų pavojus formuojant klaidingą požiūrį ir netiesioginį nuo seksualinio priekabiavimo nukentėjusių moterų viktimizacijos skatinimą. Tokie tyrimo rezultatai sutampa su Bingham ir Scherer (2001) tyrimo duomenimis, kurie taip pat parodė, jog tyrimo dalyviai vyrai, dalyvavę intervencijoje, dažniau buvo linkę kaltinti auką ir statistiškai reikšmingai rečiau manė, kad seksualinis priekabiavimas yra problema. Šio, kaip ir Bingham ir Scherer (2001) tyrimo, rezultatai gali būti aiškinami tuo, jog pateikiama informacija

apie seksualinio priekabiavimo prevenciją, skundo pateikimo tvarką bei Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos rekomendacijos, kuriose nurodoma, kaip reikėtų reaguoti į seksualinį priekabiavimą (Vaičiūnienė, 2003), gali sukurti iliuziją, kad nukentėjęs asmuo yra visiškai atsakingas už nepageidaujamo seksualinio pobūdžio elgesio nutraukimą ir gali kontroliuoti situaciją, kartu nukentėjusiam asmeniui priskiriama ir kaltė, jeigu nėra imamasi oficialių veiksmų seksualiniam priekabiavimui nutraukti. Siekiant išvengti tokio pobūdžio nuostatų pasikeitimo, gali būti svarbu užsiėmimo metu pateikti daugiau informacijos apie aukštojo mokslo įstaigų atsakomybę užkertant kelią seksualiniam priekabiavimui ir akcentuoti nepalankų įstaigų požiūrį diskriminacijos lyties pagrindu atvejus. Taip pat gali būti svarbu daugiau dėmesio skirti skirtingų reakcijų į seksualinį priekabiavimą analizei.

Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo rezultatai parodė, jog edukacinio pobūdžio užsiėmimai gali būti veiksmingi mažinant seksistinius įsitikinimus ir teigiamą požiūrį į seksualinį priekabiavimą, taip pat gerinant seksualinio priekabiavimo situacijų atpažinimą. Šis tyrimas ne tik prisideda prie vis dar negausių tyrimų seksualinio priekabiavimo tema Lietuvoje ir kitose posovietinėse šalyse, bet ir atkreipia dėmesį į diskriminacijos lyties pagrindu problemą ir galimas jos sprendimo galimybes. Dėl seksualinio priekabiavimo apibrėžimo, kultūrinių normų bei vyraujančio požiūrio į seksualinį priekabiavimą ir diskriminaciją lyties pagrindu skirtumų tarp skirtingų šalių svarbu, kad intervencinių priemonių turinys būtų aktualus tai šaliai, kurioje jos yra taikomos, todėl šio tyrimo metu taikytas intervencinis metodas remiasi Lietuvos kul-

tūriniu ir politiniu kontekstu (Timmerman & Bajema, 1999; Latcheva, 2017).

Šiame tyrime neišvengta ir tam tikrų ribotumų. Tyrimo duomenys neleidžia daryti apibrėžtų išvadų apie užsiėmimo veiksmingumą mažinant seksualinio priekabiavimo mitų išreikštumą. Seksualinio priekabiavimo mitai, nors ir yra susiję su seksistinėmis nuostatomis, gali būti sunkiau įveikiami ir labiau priklausomi nuo sociokultūrinės aplinkos, todėl edukacinės poveikio priemonės gali būti nepakankamos siekiant pakeisti šiuos įsišaknijusius įsitikinimus. Siekiant geriau suprasti, kokios intervencinės priemonės iš tiesų turi poveikį nuostatų dėl seksualinio priekabiavimo keitimui, mitų išreikštumui ir seksualinio priekabiavimo situacijų vertinimui, svarbu būtų atlikti eksperimentinį tyrimą surinkus kelias palyginamąsias grupes, kuriose būtų taikomos skirtingos poveikio priemonės. Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, kad tyrime dalyvavo tie studentai, kuriems seksualinio priekabiavimo tema yra aktuali ir įdomi, todėl tyrimo rezultatai gali neatspindėti visų Lietuvos studentų požiūrio, o maža tyrimo imtis neleidžia palyginti tyrimo rezultatų tarp lyčių.

Išvados

1. Dalyvavę vienkartiniam edukacinio pobūdžio užsiėmime seksualinio priekabiavimo tema studentai nurodė mažiau išreikštą teigiamą požiūrį į seksualinį priekabiavimą ir buvo linkę rečiau seksualinį priekabiavimą vertinti kaip įprastų santykių dalį.
2. Dalyvavę užsiėmime studentai dažniau buvo linkę priskirti atsakomybę už seksualinį priekabiavimą moterims.

3. Dalyvavę užsiėmimo studentai visas seksualinio priekabiavimo situacijas vertino kaip labiau atspindinčias seksualinį priekabiavimą nei prieš dalyvaudami užsiėmime.
4. Dalyvavę užsiėmimo tyrimo dalyviai situacijas, kad ir kokia būtų buvusi aukos lytis, vertino kaip labiau atspindinčias seksualinį priekabiavimą nei prieš dalyvaudami užsiėmime.

Straipsnis parengtas vykdant mokslinį tyrimą „Seksualinio priekabiavimo mažinimo galimybės Lietuvos studentų imtyje“ (sutartis Nr. 09.3.3-LMT-K-412-03-0019), finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal priemonę Nr. 09.3.3- LMT-K-712 „Mokslininkų, kitų tyrėjų, studentų mokslinės kompetencijos ugdymas per praktinę mokslinę veiklą“.

LITERATŪRA

- Baugh, S. G., & Page, D. (1998). A field investigation of gender-based differences in perceptions of sexual harassment. *Journal of Social Behavior and Personality, 13* (3), 451–464.
- Bingham, S. G., & Scherer, L. L. (2001). The unexpected effects of a Sexual Harassment Educational Program. *The Journal of Applied Behavioral Science, 37* (2), 125–153.
- Bitton, M. S., & Shaul, D. B. (2013). Perceptions and attitudes to sexual harassment: An examination of sex differences and the sex composition of the harasser–target dyad. *Journal of Applied Social Psychology, 43* (4), 2136–2145.
- Bonate, D. L., & Jessell, J. C. (1996). The effects of educational intervention on perceptions of sexual harassment. *Sex Roles, 35* (11–12), 751–764.
- Brooks, L., & Perot, A. R. (1991). Reporting sexual harassment: Exploring a predictive model. *Psychology of Women Quarterly, 15*, 31–47.
- Bursik, K. (1992). Perceptions of sexual harassment in an academic context. *Sex Roles, 27* (7–8), 401–412.
- Bursik, K., & Gefter, J. (2011). Still stable after all these years: Perceptions of sexual harassment in academic contexts. *The Journal of Social Psychology, 151* (3), 331–349.
- Crano, W. D., & Prislin, R. (2008). *Frontiers of social psychology. Attitudes and attitude change*. New York: Psychology Press.
- Čeponytė, M. ir Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2017). Seksistinių nuostatų reikšmė seksualinio priekabiavimo atpažinimui. *Informacijos mokslai, 80*, 61–80.
- Diehl, C., Rees, J., & Bohner, G. (2012). Flirting with disaster: Short-term mating orientation and hostile sexism predict different types of sexual harassment. *Aggressive Behavior, 38* (6), 521–531.
- European Union: European Agency for Fundamental Rights, Violence against women: An EU-wide survey (2014). Paimta iš <http://www.refworld.org/docid/5316ef64.html>
- Fitzgerald, L. F., Gelfand, M. J., & Drasgow, F. (1995). Measuring sexual harassment: Theoretical and psychometric advances. *Basic & Applied Social Psychology, 17* (4), 425–445.
- Foster, P. J., & Fullagar, C. J. (2018). Why don't we report sexual harassment? An application of the Theory of Planned Behavior. *Basic & Applied Social Psychology, 40* (3), 148–160.
- Foulis, D., & McCabe, M. P. (1997). Sexual harassment: Factors affecting attitudes and perceptions. *Sex Roles, 37* (9–10), 773–798.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism. *Journal of Personality and Social Psychology, 7* (3), 491–512.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Masser, B. et al. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology, 79* (5), 763–775.
- Latcheva, R. (2017). Sexual harassment in the European Union: A pervasive but still hidden form of gender-based violence. *Journal of Interpersonal Violence, 32* (12), 1821–1852.
- Lietuvos Respublikos Seimas (1998). Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas. Valstybės žinios, Nr. 112-3100. Paimta iš https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.746227138BCB/TAIS_478625
- Lietuvos studentų sąjunga (2018). Psichologinės studentų būklės ir pagalbos tyrimas 2018. Pranešimo

medžiaga, pristatyta Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos organizuotame susitikime su aukštųjų mokyklų atstovais dėl priekabiavimo, seksualinio priekabiavimo ir persekiojimo prevencijos, Vilnius, 2018 06 12.

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2011). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/lgkt-ataskaita-2011.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2012). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/lgkt-ataskaita-2012.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2013). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-tarnybos-veiklos-2013-m.-ataskaita.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2014). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2016/01/lgkt-ataskaita-2014.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2015). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2016/04/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-tarnybos-2015-m.-ataskaita.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2016). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2017/07/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2016m.-veiklos-ataskaita.pdf>

Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2017). Vilnius, Lietuva. Paimta iš <http://lygybe.lt/data/public/uploads/2018/03/lygiu-galimybiu-kontrolieriaus-2017-m.-veiklos-ataskaita.pdf>

Lonsway, K. A., Cortina, L. M., & Magley, V. J. (2008). Sexual harassment mythology: Definition, conceptualization, and measurement. *Sex Roles, 58* (9–10), 599–615.

Mazer, D. B., & Percival, E. F. (1989). Ideology or experience? The relationships among perceptions, attitudes, and experiences of sexual harassment in university students. *Sex Roles, 20* (3/4), 135–147.

McGinley, M., Rospenda, K. M., Liu, L., & Richman, J. A. (2016). It isn't all just fun and games: Collegiate participation in extracurricular activities and risk for generalized and sexual harassment, psychological distress, and alcohol use. *Journal of Adolescence, 53*, 152–163.

McGinley, M., Wolff, J. M., Rospenda, K. M., Liu, L., & Richman, J. A. (2016). Risk factors and outcomes of chronic sexual harassment during the transition to college: Examination of a two-part growth mixture model. *Social Science Research, 60*, 297–310.

Moyer, R. S., & Nath, A. (1998). Some effects of brief training interventions on perceptions of sexual

harassment. *Journal of Applied Social Psychology, 28* (4), 333–356.

Oshe, D. M., & Stockdale, M. S. (2008). Age comparisons in workplace sexual harassment perceptions. *Sex Roles, 59*, 240–253.

Paludi, M. A., Martin, J. L., Gruber, J. E., & Fineran, S. (2015). *Sexual harassment in education and work settings: Current research and best practices for prevention*. California: Praeger.

Pilgram, M., & Keyton, J. (2009). Evaluation of sexual harassment training instructional strategies. *NASPA Journal About Women in Higher Education, 2*, 222–240.

Quick, J. C., & McFadyen, A. A. (2017). Sexual harassment: have we made any progress? *Journal of Occupational Health Psychology, 22* (3), 286–298.

Russell, B. L., & Oswald, D. (2016). When sexism cuts both ways: Predictors of tolerance of sexual harassment of men. *Men and Masculinities, 19* (5), 524–544.

Russell, B. L., & Trigg, K. Y. (2004). Tolerance of sexual harassment: An examination of gender differences, ambivalent sexism, social dominance, and gender roles. *Sex Roles, 50* (7/8).

Timmerman, G., & Bajema, C. (1999). Incidence and methodology in sexual harassment research in Northwest Europe. *Women's Studies International Forum, 22* (6), 673–681.

Vagonis, A., Gečienė, A. ir Steiblienė, V. (2015). Perceptions of sexual harassment experience during residency training: Relations with gender, marital status, anxiety and depressive symptoms and quality of life. *Biological Psychiatry & Psychopharmacology, 17* (2), 47–52.

Vaičiūnienė, L. (2003). Seksualinis priekabiavimas: nekaltas flirtas ar žmogaus teisių pažeidimas. Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa. Paimta iš <http://www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0118274.pdf>

Vengalė-Dits, L. (2012). *Metodinės rekomendacijos dėl seksualinio priekabiavimo ir priekabiavimo dėl lyties bei nurodymo diskriminuoti prevencijos*. Vilnius: Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.

Whitley, L., & Page, T. (2015). Sexism at the centre: Locating the problem of sexual harassment. *New Formations, (86)*, 34–53.

York, K. M., Barclay, L. A., & Zajack, A. B. (1997). Preventing sexual harassment: The effect of multiple training methods. *Employee Responsibilities and Rights Journal, 10* (4), 277–289.

CHANGING MISCONCEPTIONS ABOUT SEXUAL HARASSMENT IN A SAMPLE OF LITHUANIAN STUDENTS

Monika Čeponytė, Kristina Žardeckaitė-Matulaitienė

S u m m a r y

Sexual harassment is one of the most common gender-based discrimination forms in Lithuania and is experienced at least once in a lifetime by 35% of women from the age of 15. The recently published results of a survey implemented by the Lithuanian Students' Union (2018) showed that 5 percent of students from different universities and colleges in Lithuania possess experiences that they identify as sexual harassment; however, the majority of them are afraid to report these incidents because of the negative public reaction or because of the potential impact on their academic achievements. An absence of a clear definition and the prevailing misconceptions about sexual harassment, as well as a lack of information about the procedure of reporting sexual harassment, makes sexual harassment an ambiguous problem that became the topic of public discussion but has not been dealt with properly. Various studies show promising results of different sexual harassment prevention activities and makes it possible to assume that such training might be a way of reducing the prevalence of sexual harassment in the academic environment. The aim of this study was to assess the effectiveness of a brief sexual harassment training course in reducing positive attitudes toward sexual harassment and the acceptance of sexual harassment myths, as well as improving the identification of sexual harassment situations, in a sample of Lithuanian students.

Thirty-two students (28 females and 4 males) took part in this research and attended a brief sexual harassment training that lasted for 1 hour 30 minutes.

The participants' age varied from 19 to 28 years, the average age being 22.9 years (SD = 2.19). A self-reported questionnaire consisted of several scales: the Sexual Harassment Attitude Scale (Cronbach $\alpha = 0,86$) (Mazer & Percival, 1989) measuring the participants' positive attitudes toward sexual harassment; the Illinois Sexual Harassment Myth Acceptance Scale (Cronbach $\alpha = 0,92$) (Lonsway, Cortina, & Magley, 2008); 8 self-report scenarios were created based on Bursik (1992) and consultations with the Office of the Equal Opportunities Ombudsperson to measure the participants' perceptions of sexual harassment. Additional demographic questions were also included.

The results revealed significant changes in sexual harassment perception, myth acceptance and attitudes toward sexual harassment before and after the training. Study results showed significantly reduced positive attitudes toward sexual harassment and that the participants were less likely to attribute sexual harassment to being a part of a romantic relationship. Even though the results showed a significantly lower "Normal heterosexuality" subscale in terms of the results on the Sexual Harassment Myth Acceptance Scale, participants were, however, more likely to attribute blame to the victim of sexual harassment after the prevention training. The study results also revealed that after the training, the participants evaluated more sexual harassment scenarios as sexual harassment than before the training.

Keywords: sexual harassment, sexual harassment myths, sexism.

Iteikta 2018-07-02